

JOBBÁGYFALVA HELYNEVEI

KOCSIS LAJOS

Jobbágyfalva (Valea, jud. Mureş) Maros megye délkeleti részén, a Nyárad folyó középső szakasza mentén terül el, kb. egyenlő távolságra Marosvásárhely és Szováta között, és 3 km-re Nyárádszeredától, a vidék hajdani közigazgatási és gazdasági központjától. Délről Andrásfalva (Sf. Andrei) és Nyárádszereda (Miercurea-Niraj), nyugatról Székelymoson (Moşun), északról Csíkfalva (Virgata), míg keletről Mája (Maia) faluval határos.

A községről Orbán Balázs¹ tesz említést, mint jobbágytelepülésről, a Tóth család (Mihály és István) majd a Petki-Rindsmaul és a Bálintit család tulajdonaként. Ugyancsak ő ír a Hosszúaszó völgyéről, s az egykor rajta keresztül haladó római út maradványairól és az Izsóhegyről is. Valószínű, hogy Sóvárادت, Mikházát, Maroskeresztúrt és Tordát összekötő római sóút haladt át a Hosszúaszó völgyén, aminek maradványai ma is láthatók a Székelymoson felé vezető úton, a falu végénél. Az 1567. évi Regesztrumban 5 kapuval szerepel, amint Orbán Balázs írja.

A falu keletkezését homály fedi, bizonyos, hogy későbbi keletű mint a vidék sok „szent” nevű települése. A nemrég elhunyt Boros Mózes tanító birtokomban lévő kéziratos dolgozattöredékében a falu történetére vonatkozólag a következő fontosabb adatok találhatók².

A legrégebb írásos emlék Boros tanító feljegyzése szerint egy fejfa, melyre ez van írva: „Anno Dei prima 1414 az Urban boldogult, kimúlt jobbágyfalvi László János az, kinek meghült teteme nyugszik“. Ez arra enged következtetni, hogy Jobbágyfalva akkor már külön községként szerepelt. A falu nevét, Boros Mózes írása a szájhagyomány alapján — királyi jobbágyaitól eredőnek tartja, akik az egész falu határát birtokolták és a király volt a hűbérúrjuk. Az 1600-as évből Boros szintén említ egy írásos dokumentumot, amelyben Dárosi János, majd Orbok nevezetű hűbérurak, később gr. Rinzmauer és Szárhegyi Lázár János gr. szerepel. 1611-ben még egységes a falu lakóinak összetétele, csak a grófok idejében indul meg a szomszédos és távolabbi vidékekről a betelepítés. 1790-ben készült feljegyzések szerint 20 ház van a faluban, míg 80 évvel később, 1870-ben 110 házról van említés. Az 1910-es népszámlálás

szerint 155 ház és 731 lélekszám, míg 1941-ben 180 ház 760 lélekkel szerepel.

A XX. század elején a szűkebb körzet legnépesebb faluja volt, mint jegyzőségi központ, fogyasztási- és hitelszövetkezettel. Közigazgatási szerepét a tartomány és rajon beosztáskor Csíkfalva vette át.

1711-ben a már említett Sárosi János leánya egy felirattal rendelkező harangot adományozott a falunak, amit előbb haranglábon, majd az 1829-ben épült és 1938-ban újraépült unitárius templomban helyeztek el, ahol most is található. Az első iskolát 1908-ban építik az unitáriusok, míg előtte a Nyárádszentmártoni és Csíkfalvi felekezeti iskolába jártak a gyermekek.

Az Orbán Balázs által Rindsmaul néven említett gróf, bizonyosan azonos a Boros Mózse által említett Rinzmauerrel.

Megkívánom jegyezni még, hogy a Szárhegyi Lázár grófok három családtagjának, János, István és egy nőnek (talán Ilona) a sírja a falutól délnyugatra a „Kripta“ nevű helyen most is megtalálható. Feliratos ércabláik a második világháború idején kallódtak el. A palota helyét az idősebbek még ma is emlegetik a falu alsó részén, amiből néhány kehelyszerűen faragott „kőasztal“-oszlop még ma is látható a faluban, ilyen például az unitárius templom szőszékének az alja is.

Kelemen Lajos kolozsvári történész-tudós a már említett Tóth család sírjait is Jobbágyfalván vélte megtalálni. Az Orbokok neve pedig a Nyárádszentmártoni ősi templom műemléki restaurálásakor felszínre került kőtáblán is szerepel.

A falu utolsó földesura br. Bálint Károly az első világháború után adta el birtoka maradványait és költözött Nagyernyén lévő kastélyába. Jobbágyfalvi palotájának egyik fele most is létezik. Utolsó 100 holdas erdejét az Andrásfalvi határon lévő Gázsó dűlőben az 1930-as évek közepén összetársulva vásárolták meg a jobbágyfalviak.

A második utolsó földesúr Boér Ferenc volt, akinek családja nem lévén, 300 hold birtokot, iskolát, templomot, papilakot hagyott a rk. egyházra. Ez a birtok a második világháború utáni szociális átalakulás idején ment át azok tulajdonába, akik meg is művelték.

A falu lakossága a második világháború utáni időkig kimondottan mezőgazdasággal foglalkozott, mégpedig belterjes mezőgazdasággal, mivel egyáltalán nem volt legelője a határban, csak örökös legelőbérleti joga juhnyájai részére a Görgényi havasok déli lejtőjén lévő ún. Ősmarosszék Havasgazdaságában.

Jelenleg a mezőgazdaságon kívül kb. 100-an a régi téglavetőből helyiipari jellegű téglagyárban, azonkívül Marosvásárhely üzemeiben és Nyárádszereda fejlődő szövetkezeti-ipari egységeiben dolgoznak.

Ezen kis történeti kitérő után térjünk vissza eredeti célunk, a falu földrajzi elnevezéseinek közlésére. Erre az készített, hogy a mezőgazdaság mindinkább ipari jellegű átalakulása, a falu ifjainak városba való áramlása, az idősebb dolgozók kiöregedésével veszendőbe, eltűnőbe lévő elnevezések nyelvi gazdagsága fennmaradjon.

JOBBÁGYFALVA FÖLDRAJZI NEVEI

A földrajzi nevek állománya

Jobbágyfalva belterülete elég nagy. Az építkezés laza. Csaknem minden házhoz elég nagy telek járul és sok a beépítetlen telek is, különösen a Nagy út jobboldalán a rét felé, mivel ez a legvizesebb része a határnak (1. ábra). A talaj nem kedvező a konyhakerti növények termesztésére, márpedig ez elengedhetetlen szüksége volt egy falusi családnak.

A falu határának összterülete 1 650 kat. hold, amiből 10 százaléknyi az erdő, kb. 160 -170 hold, ezért aránylag igen nagy volt az értéke. E tény készítette a falu lakosságát újabb erdőterületek megszerzésére, a földgáz 1940-es években való feltárása és közhasználatba való vétele előtt.

A határ döntő többsége szántó, kisebb része természetes réti kaszáló majd szőlő és gyümölcsös. Gyümölcsöt főleg a kertekben, a patakok mentén és más erodált területeken telepítettek, valamint a szőlős szélein.

Legelő, amint már említettem a kb. 100 évvel ezelőtt elvégzett tagosítás után nem volt, kivéve kb. 15 kt. holdnyi disznólegelőt, amit az 1930-as években szántottak fel.

A faluban és határában jelenleg 125 elnevezést lehet felsorolni, mellőzve a tagosítás után kialakult megnevezéseket, ami az illető tulajdonos neve és tagja szóösszetételéből áll ugyanazon dülőben (2. ábra).

A névállomány gazdagsága a határ nagyságához viszonyítva közepesnek mondható.

A továbbiakban a falu helyneveit közlöm, használatuk szerint csoportosítva.

1. Víznevek:

a) Folyóvizek: Fő folyóvíz a Nyárád, amely a Görgényi havasok Mezőhavas nevű részéből eredve 80 km út megtételével Nyárádtónél (Ungheni) ömlik a Marosba. A jobbágyfalvi határban a falu és az 1912—1913-ban épült vasút között, középszakasz jelleggel nagy kanyarulatot írva halad észak—dél irányba. Az alsóbb szakaszainak az 1960-as években végzett szabályozása következtében folyása meggyorsult és a retodográd erózió törvénye alapján, az 1970. és 1975-ös árvizek segítségével régi medrét helyenként egy km-re is elhagyva, új kiegyenesített medret ásott magának.

A második folyóvíz a Nyárádból kiágazó Malomárok volt, ami a kertek alatt folyt kb. 2 km hosszúságban a kis malmok felszámolásáig. Rajta Csíkfalván egy, míg Jobbágyfalván három vízimalom működött (Gombos, Nagy Jenő és a Pap malma). Jelenleg csak száraz medre létezik. A falun alul külön malomárokkal még ma is működik a Bartha-féle berki malom.

Balról, a vasúti őrház közelében a Nyárád felveszi az egyesült Lügösd és Szőlő patakot. Jobbról, a Székelykál határában Istánd vagy Nagy patak gyűjti össze Gyertyán, Kurta, Hosszúaszó és Csutkos patakok vizét, majd a régi Nyárád mederbe ömlik. A Csere pataka határt

képez a szeredai és jobbágyfalvi azonos nevű dülők között és mintegy 2 km-re a falutól délre éri el a Nyárádot.

b) Források: A falutól távolabbi határrészekén csorgókat vagy kútakat tartottak fenn és megközelítésükre utakat biztosítottak. Ezen források víze embernek, állatnak egyaránt használatos volt. Ilyenek voltak Lügösdön a Balog Lajos és a Nagy Albert kútja. A Kurtapatakban a Demeter Sándor, a Hosszúaszon a Szász Pista, A Csere dülön a Szász János kútja, amelyek mind a tulajdonosuk nevét viselték. Ezek állandó források voltak, akkor is midőn az időszakos patakok kiszáradtak.

2. Útnevek:

a) Fő közlekedési út a Nyárádszereda—Régen, illetve Nyárádremete—Szováta felé vezető út, amely Jobbágyfalvánál aszfaltozva van. Ez Nagy vagy Külső út néven ismeretes.

A Jobbágyfalva—Székelymoson—Jeddi út Marosvásárhely felé vezető Mosoni út, ami járható volt, most csak dülőút számba vehető állapotban van amióta Moson és vidéke nem jár malomba, kendert áztatni stb. a Nyárádra. Ezen út vonalán lelhetők fel a római út maradványai is.

b) Utcák: Amint a mellékelt vázlat is mutatja a falunak két főbb utcája a fenti Nagy vagy Külső út és a Belső út, valamint az alábbi utcái és a faluból kiinduló dülő útjai vannak: Gombos, Kocsis Laji Pista, Nagy Jenő, Iskola, Báró, Pap, Szászok, Szász Lajos, Szász János, Fülöp, Csányi, Fogarasi, Májai, Dombos belső utcák, amiket e vidéken jellegzetesen köznek hívnak, valamint a Vizek közi, Téglagyári állomás, Temető, Cseri, Magdolna, Nagyrét, Tanorok, Gyertyáni út. Külön említendő a falutól kissé külön álló, a Mosoni út mentén elhelyezkedő házcsoport, amit Patakfalva néven emlegetnek. Ide, a második világháború utáni bevándorlók telepedtek le, a földreform alapján kapott telkekre.

3. Településrész nevek:

Alszeg és Felszeg, meg a nyugati részen lévő Patakfalvát különböztetnek meg.

4. Határrész nevek:

a) Szántó területek: Akasztófa domb, Bandi kert, Bugyogó, Bungur, Cimbalom, Csűrőskert, Csűrőskert mege, Csere felső, Csere alsó vagy Magyar Csere, Csere oldal, Csutkós erdő, Csutkós pataka, Disznó legelő, Déllő, Eperjes, Északalja, Északhidja, Faluvége, Fekete, Gödör, Gátfű, Gyertyán, Hazanéző, Hosszúaszó, Izsó oldala, Ingyenföld, Kántortag, Kerekdomb, Kicsi berek vagy Izsó alja, Kicsi temető, Kripta, Kurtapatak, Kútfű, Kincsesorotván, Koplaló, Láb, Lapos, Lügösd nagy, Lügösd kicsi, Lügösd tető, Lügösd alja, Levente tér, Magdolna, Malomberek, Malomkert, Mosonitag, Nagyberek, Nagypataknál, Orotván, Pallag (egy része), Rosszmalomnál, Szőlőalja, Temetőalja, Temető mege, Tekenyős, Veres, Vizekköze.

b) Rétek: Lókötő, Nagyrét, Pallag, Szabadok rétje, Szilvásberek, Tanarok külső, Tanarok belső, Vizekközi és Nagybereki Csegely a Nyárád mellett, Vasutnál.

c) Szőlők: Bungur, Eperjes teteje, Szőlőhegy, Hosszúaszó teteje.

d) Erdők: Csutkós erdő, Észek, Észek orra, Gyertyán, Gyertyán orra, Falu erdeje, Szálas, Tekenyős, Orotván teteje, Szőlő feje, Zsigmond Orotvánja.

e) Hegyek, dombok: Izsóteteje, Lügösd teteje, Orotván, Hosszúaszó teteje, Akasztófa domb, Kerek domb, Tövis domb.

f). Különleges rendeltetésű helyek: Agyagverem, Palásmart vagy omlás, Limbus.

g) Emberi létesítmények: Órház hídjá, Nagy híd, Téglagyári híd, Szalonnás híd, Berki malom, Gázkút, Szobor (világháborús emlékmű).

Jobbágyfalván a földrajzi nevek többsége jól körülhatárolható területet jelöl, de vannak azonban olyanok is, amelyek földrajzi alakzatot, szántót, erdőt, szőlőt, jelölnek egyszerre, igaz, hogy egymás szomszédságában.

A földrajzi nevek túlnyomó többsége köznévi és csak kis része alakult tulajdonnevekből.

Tájszóból kevés elnevezés ered, pl. Déllő a Nyárád hídjánál lévő hajdani csorda itató, delelő hely volt. Lügösd a falu határának legnagyobb kiterjedésű hegyoldala, ami legelő, lüget volt a Déllő szomszédságában. Az Eszek nevének északos, északi fekvésű helyek. A Csutkós nevének részek erdőirtás utáni területeket jelölnek (a tuskót ma is csutkónak hívják, pl. a favágótuskót is). Pallag név a fűves rétet jelöli. Orotván hegyoldali fűves rész. Lapos sík terasz. Bugyogó a malomárok gátjánál lévő zuhogó, zugó, bugyogó hangutánzó szóban rejlik. Csere, cse-refás erdő volt a Nyárád teraszán. Láb, hegyláb. Tanorok, uradalmi birtok, rétet volt a falu mellett árokkal bekerítve, amin a bejárat, kapu volt. Ez az elnevezés idegen hangzású, de több felé előfordul és mindig hasonló rendeltetésű területet jelent. Bungur, a szőlő és gyümölcsös terület neve, germán eredetű és Baumgarten szóból származtatható bungur rövidítésből. Szalonnás hídról azt tartja a monda, hogy a faluból szalonnát lopó tolvaj oda rejtette el zsákmányát üldözői elől. Veres és Fekete helynevek a talaj színétől erednek.

Jobbágyfalva helynevei eredeti magyar nevek a Tanorok és Bungur kivételével, ami érthető, hisz urai közt a Rincmauerek és Bálintit bárók osztrák eredetűek voltak, s éppen ezek a határrészek voltak a bárói udvar utolsó maradványai.

Az uradalmi jobbágyok mellett szabad székelyek is laktak a faluban, amit a helynevek közül a „Szabadok rétje“ elnevezés is bizonyít.

JEGYZETEK

¹ ORBÁN BALÁZS, A Székelyföld leírása, 1870. IV. 83.

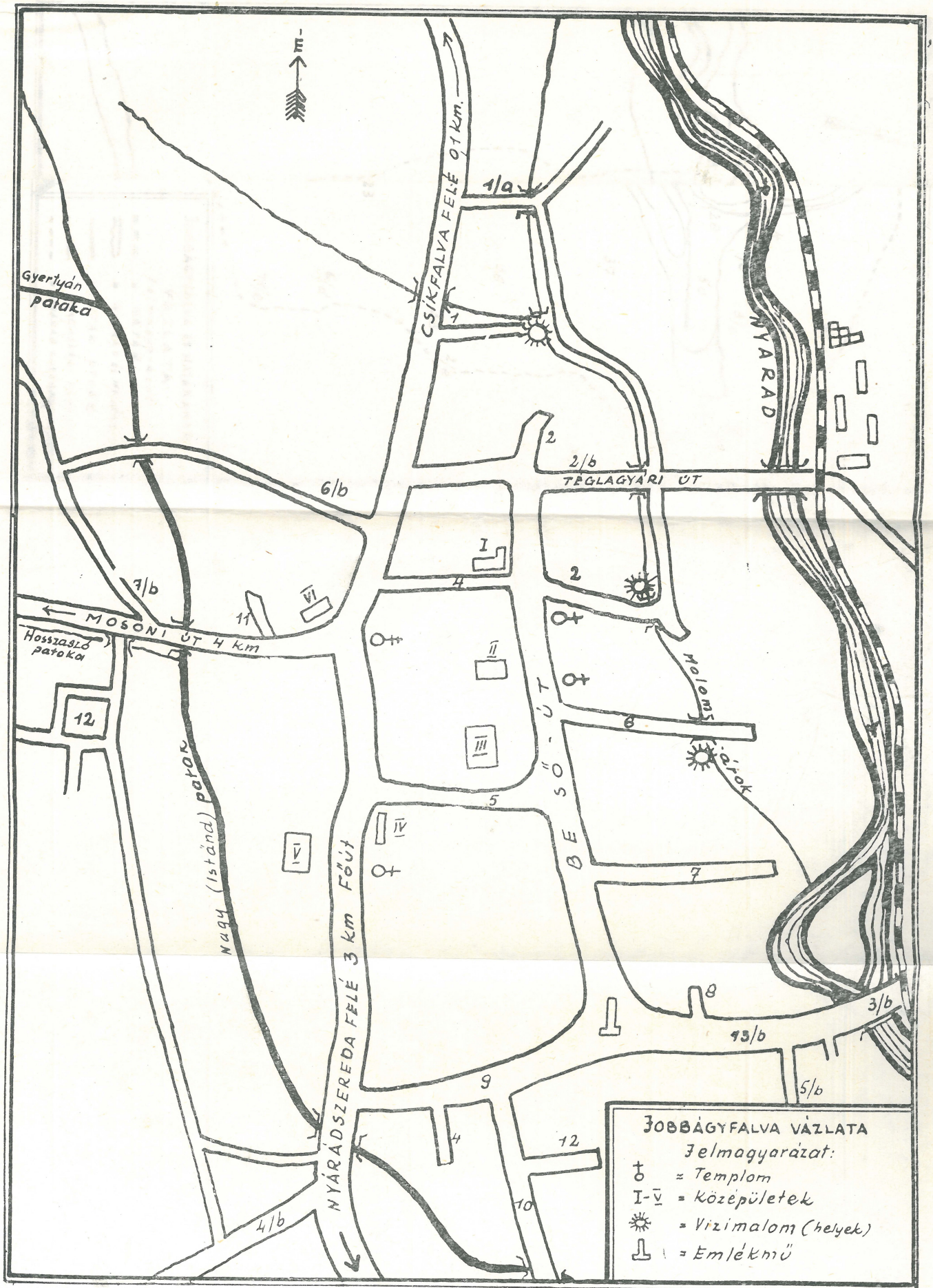
² A kézirat töredékesen őrződött meg.

*) A vázlatokon lévő számozás megfelel a szövegben közölt sorrendnek.

REZUMAT

Comunele, care se află în valea Nirajului sint, din punct de vedere istoric și toponomic, cel mai slab cercetate dintre comunele din județul Mureș. În această lucrare mică, autorul prezintă istoricul, precum și materialul toponomic al unei comune din această regiune (Valea), unde își petrecea copilăria lui.

1. kép

